

Slikarstvo veduta na porculanu iz Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu

Marina Bagarić

Muzej za umjetnosti i obrt Zagreb

Izvorni znanstveni rad – UDK 738.1.047

069(497.5 Zagreb).51:738

11. 4. 2002.

Pojava slikarstva veduta kao samostalnog žanra javlja se u 18. st. stoljeću u doba velikih istraživanja i ekspedicija u novootkrivene i egzotične krajeve, »edukativnih« putovanja i obnovljenog zanimanja za antiku.

U uspostavljanju vedute – slike grada kao samostalne teme, presudnu ulogu, poznato je, imaju venecijanski slikari 18. stoljeća L. Carlevarijs, A. Canal-Canaletto, B. Belotto. Korijene žanra možemo tražiti još u starom vijeku, ali neposredne prethodnike nalazimo u nizozemskom slikarstvu 17. stoljeću – od Ruisdaelova »Pogleda na Haarlem«, Breenberghovih talijanskih pejzaža s rimskim spomenicima i Heemskerckova *Skizzenbucha* s rimskim vedutama, do Vermeerova »Pogleda na Delft«.

Jedan od omiljenih motiva u oslikavanju porculanskih predmeta su vedute – slike gradova, koje ubrzo nakon osamostaljenja žanra u slikarstvu dolaze i na repertoar slikarskih odjela europskih manufaktura porculana. Autorica istražuje vrste predložaka koji su se koristili u manufakturama porculana, te načine njihova prijenosa na malom formatu porculanskih predmeta.

Manufakture porculana, materijala čije je otkriće također obilježilo 18. stoljeće, nastoje uhvatiti korak s vremenom: vedute tako ubrzo dolaze na repertoar slikarskih odjela Meissena, Napulja, Beča, Sevresa¹.

¹ Zasebnih studija o dekorativnim motivima, pa tako i o vedutama na porculanu razmjerno je malo. Većina autora koja se bavila proučavanjem slikanih motiva na porculanu (A. Ziffer, W. Mrazek, W. Neuwirth) slikarstvo veduta redovito smješta u grupu Landschaft und Architektur.

Porculanski predmeti s motivom veduta nastaju kao dio suvenirske ponude nekoga grada ucrtanog kao nezaobilazna postaja u itinererima putnika 18. stoljeća.

Slikaju se svi tipovi veduta: pogledi na grad, dijelovi grada, pojedini spomenici, ulice, a pri kraju stoljeća i arheološki lokaliteti. Gotovo redovito na dnu predmeta (šalica, tanjurić, zdjela...) ili uz samu sliku ispisuje se točan toponim, najčešće na francuskom jeziku.

Slikari manufakture u slikanju veduta rabe različite predloške: slike velikih majstora-vedutista, djela manje poznatih crtača i grafičara, ilustrirane putopisima itd.

Razne vrste predložaka možemo prepoznati i na primjercima porculanskog posuđa koje se čuva u zbirci keramike Muzeja za umjetnost i obrt.

Među djelima velikih majstora najpopularnije su bile slike Bernarda Belotta, prvog sveeuropskog vedutista, koji boraveći na dvorovima Beča, Dresdena, Münchena, Petrograda, Varšave »ostavlja u naslijeđe vjerodostojne slike, i to ne samo dvorske arhitekture, nego i tadašnjih ulica...«². Slikari bečke i meissenske manufakture imaju mogućnost upoznati i »uživo« Belottove vedute³. Te su dvije manufakture u kraljevskom, odnosno kneževskom posjedu, i slikari manufakture imaju pristup u vladarske zbirke umjetnina.

Meissenska manufaktura prva počinje proizvodnju predmeta ukrašenih vedutama. U popisu predložaka, »bakroreza, slika, litografija i drugih radova« nalazimo djela Antonia Canaletta (15 listova), Bernarda Belotta (20 listova), G.P. Panninija (4 lista), C. J. Verneta (33 lista), A. Thielea (5 listova), zbirku talijanskih veduta A. Franzettia, itd⁴. Na meissenskom porculanu susrećemo vedute slikane i prema djelima velikih majstora i onih manje poznatih. Ducret analizira slikarije na jednom ranom primjerku – šalici oblikovanoj oko 1720. i oslikanoj 1738. godine⁵. S jedne strane šalice naslikan je pogled na Meissen (Albrechtsburg), prema grafici Alexandra Thielea iz 1726., a s druge strane pogled na Dresden s desne obale Elbe kod Augustova mosta. Autor ovog predloška nastalog svakako prije 1738. nije poznat. Svega nekoliko godina kasnije, 1747., Belotto s približno istog mjesta slika svoj poznati »Dresden s desne obale ispod Augustova mosta«. /sl. 1/

Osim »Pogleda na Dresden« Belotto kao svojevrsni kroničar Dresdena slika i manje reprezentativne vedute grada. Jedna od njih nalazi se i na šalici nastaloj oko 1770. godine⁶, a predstavlja pogled na srušenu palaču Fürstenhoff i Pirnisch Thor, koji je Belotto naslikao

1766. Na dnu je i natpis »Vue Des Ruines de la Porte, Pirnisch Thor, de Dresde«.

No, broj predmeta s takvim vedutama vrlo je mali; neusporedivo češće se kao slikani ukras na porculanskom posuđu različitih manufakture javlja spomenuti pogled na grad s desne obale Augustova mosta – prepoznatljivi motiv, najpopularnija gradska »razglednica«.⁷ Zanimljivo je, također, da će se upravo Belottova veduta, a ne ona ranija nepoznatoga autora, koju donosi Ducret, spominjati kao predložak u oslikavanju porculanskih predmeta.

Servis s vedutama europskih gradova, nastao početkom 19. stoljeća, u zbirci keramike Muzeja za umjetnost i obrt (inv. br. MUO 24344/1-4) sadrži i šalicu s najpoznatijom Belottovom vedutom /sl. 10/. Analizom se uočavaju sličnosti i razlike: točka promatranja je jednaka – desna obala Elbe ispod Augustova mosta, ali u pojedinostima dolazi do odstupanja: sitnu ljudsku figuru s vrećom na leđima Belotto smješta na obalu, slikar na porculanu »vraća« je na čamac; radi veće čitljivosti motiva na malom formatu šalice izbacuju se dva čamca na rijeci, raspored figura na obali je drukčiji, a toranj katedrale oslobođen je skela naslikanih kod Belotta. Tipično za Inselstil (slikani motivi nisu u okvirima, nego poput otoka, »plivaju« na bijeloj porculanskoj pozadini), vedutu na šalici s lijeve strane uokviruje drvo. Poštovana su glavna koloristička rješenja velikog majstora (sivkasto-plava rijeka i krovovi, okeri mosta i građevina), no slikar meissenske manufakture unosi i neke izmjene (npr. crvene krovove kuća na obali rijeke, prljavoružičaste oblake umjesto Belottovih svijetloplavih). Na temelju analize zaključujemo da je Belottov predložak zbog prilagođavanja novom formatu i tehnici doživio preoblike, koje ipak ne možemo smatrati udaljavanjem od originala.

U bečkoj manufakturi porculana najčešće je korištena Belottova veduta »Pogled na Beč s Belvedera«

² A. Flaker, *Književne vedute*, Zagreb 1999., str. 19.

³ Belottove vedute Beča i Dresdena čuvaju se danas u bečkom Kunsthistorisches Museum i dresdenskoj Gemäldegalerie.

⁴ Popis predložaka, tj. »Verzeichniss von Kupferstichen älterer Meister, welche bei der Königl. Porzellan-Manufaktur befindlich und im Jahre 1846 aufgezeichnet worden sind« objavljen je kao dodatak tekstu M. Cassidy-Geiger: »Graphic Sources for Meissen Porcelain: Origins of the Print Collection in the Meissen Archives«.

⁵ S. Ducret, *Vorbilder für Porzellanmalereien*, Keramos, 44, 1969., str. 15-16.

⁶ Danas u Bayerische Nationalmuseum u Münchenu, v. R. Rückert, *Meissener Porzellan*, München 1966., sl. 153, kat. 655.

⁷ Ta je veduta naslikana i na tanjuru iz sevreskog »Napoleonova servisa« iz

(1759-1760.) /sl. 2/, koju već oko 1780. godine nalazimo na ovalnom pladnju⁸ koji se danas čuva u Österreichisches Museum für angewandte Kunst (ÖMAK). Pod Belottovim utjecajem istu temu uz manje izmjene obrađuju i neki manje poznati crtači i grafičari, o kojima će biti riječi nešto kasnije. Napomenut ćemo samo da njihovi crteži i grafike »Pogleda na Beč s Belvedera« ukrašavaju mnogobrojne porculanske predmete iz prve četvrti 19. st., na koje i danas vrlo često nailazimo u katalogima austrijskih i njemačkih aukcijskih kuća.

I zbirka Muzeja za umjetnost i obrt posjeduje šalicu iz 1810.g. (inv. br. MUO 15115/1) s vedutom »Pogled na Beč s Belvedera« /sl. 9/. Nije teško utvrditi da je, uz manje izmjene, kao predložak, slikaru poslužila Belottova veduta iz Kunsthistorisches Museuma u Beču. Slika je smještena u ovalni pozlaćeni okvir i izvedena intenzivnim bojama s oštrim tamnim konturama. Šalica nosi oznaku (broj 96) jednog od najboljih slikara manufakture Antona Kothgassera.⁹

Djela crtača i grafičara, svakako manje poznatih od Bernarda Belotta, ali uspješnih i traženih u svojem vremenu, također su korištena kao predlošci u slikanju veduta na porculanu.

U bečkoj manufakturi najpopularnija su bila djela Carla Schütza (Ljubljana, 1745 – Beč, 1800.)¹⁰. Schütz je školovan na bečkoj likovnoj akademiji, s kojom, kao arhitekt, i kasnije surađuje. Sedamdesetih godina izrađuje vedute Beča i Donje Austrije, a 1779. Wiener Verlagsanstalt Artaria mu objavljuje »Collection de 50 vues de la ville de Vienne«, a zatim 1784. i pet velikih listova s vedutama, među kojima je i Belottom inspiriran »Hauptansicht der Residenzstadt Wien und des größten Teils ihrer Vorstädte vom Belvedere anzusehen«.

Po Schützovim vedutama kasnije rade grafičke predloške njegovi suradnici Lorenz Janscha, profesor pej-

saža na bečkoj likovnoj akademiji, i Johann Ziegler, crtač veduta i grafičar. Ime Johanna Zieglera kao koautora javlja se uz Schützovo u izdanju »Sammlung von Aussichten der Residenzstadt Wien von ihren Vorstädten und einigen umliegenden Oerten / Collection de Vues de la Ville de Vienne, de ses Fauxbourgs, et quelques Environs« iz 1795. godine.

Izdanja svih tih djela posjedovala je bečka manufaktura porculana i koristila ih kao predloške tijekom prve polovice 19. stoljeća.¹¹

Četiri šalice u zbirci keramike MUO, nastale između 1808. i 1820. godine, tipični su proizvodi-suveniri bečke manufakture toga doba. Klasicistički cilindrični oblik s uglatom ručkom ukrašen je pozlaćenim ornamentima na pastelnoj pozadini. S prednje strane šalice, u pravokutnom pozlaćenom okviru, naslikana je veduta.

Šalica (inv. br. MUO 20172/1) iz 1808. uz Belottov pogled na grad s Belvederea, ima i drugi najpopularniji bečki motiv – katedralu sv. Stjepana /sl. 5/. Kao predložak poslužila je Schützova grafika iz 1792. koja prikazuje sjevernu stranu fasade katedrale i nedovršeni sjeverni toranj. Ispred katedrale naslikani su šetači i dvije kočije. Slikar na porculanu vjerno reproducira arhitekturu, čak i sjene koje bacaju katedrala i zgrade oko nje, ali, radi čitljivosti i naglašavanja glavnog motiva, reducira broj ljudi i izostavlja jednu kočiju. S donje strane šalice stoji: »L Eglise cathédrale de St Etienne á Vienne«. Na Schützovu je predlošku i njemački natpis: »Die Metropolitänkirche zum Heil. Stephan in Wien« /sl. 7/.

Ostale tri šalice ukrašene su slikama bečkih ulica i trgova: pogledom na Kohlmarkt, Michaelerplatz i Josephplatz s pogledom na Nacionalnu biblioteku i Franziskanerstrasse. Sve se te *Stadtbilder* nalaze u spomenutoj Schütz-Zieglerovoj zbirci bečkih veduta iz 1795., ali u sva tri primjera pri prenošenju veduta na porculan dolazi do »švenkanja« i »zumiranja« /sl. 7/. Dok crta svoj »Pogled na Kohlmarkt« (1786.) Schütz stoji na Michaelerplatzu i prikazuje Kohlmarkt u cijeloj dužini, sve do Grabena /sl. 8/. Na našem primjeru slikar manufakture »stoji« dublje u ulici, približava se, »zumira« Graben, izostavljajući tako nekoliko zgrada na početku Kohlmarkta.

Isto tako, šalica s vedutom Michaelerplatzu ne odgovara sasvim Schützovoj: slikar manufakture Friedrich Gesswald (s oznakom 15) kadar pomiče više uljevo: tu su i dalje zgrada starog Burgtheatera i dio zgrade Spanische Hofreitschule, ali crkva sv. Mihovila, na grafici sasvim desno, jednostavno nije »stala« u ovu vedutu.

⁸ 1810.; vidi u: P. Verlet - S. Grandjean - M. Brunet, *Sevres*, Paris 1954., sl. 104.

⁹ Reproducirano u: W. Mrazek - W. Neuwirth, *Wiener Porzellan 1718 - 1864*, Wien 1970., sl. 44, kat. 253.

¹⁰ Iscrpan prikaz Kothgasserova života i rada daje Walter Spiegl u tekstu *f*Kothgasser, Mohn und die Wiener Porzellanmanufaktur«, *Weltkunst*, 6-8, 1983.

¹¹ Detaljnije o Carlu Schützu vidi u: Thieme - Becker, *Allgemeines Lexikon der bildende Künstler*, sv. 29/30, Leipzig 1999., str. 317; W. Mrazek, *Das Wienerporzellan der Biedermeierzeit*, Wien 1987., str. 222 i W. Spiegl, 1983., str. 872.

¹² Danas u »likovnom arhivu« bečke manufakture, Knjižnica i grafička zbirka ÖMAK-a, Beč.

Moguća su dva razloga za ova odstupanja. Oslanjajući se u velikoj mjeri na Schützove predloške, slikar manufakture sam, prema prirodi, slika nešto izmijenjene vedute, koje će preuzeti i njegove manje vješte kolege. Drugi je razlog korištenje nekog kasnijeg predloška (npr. Jansche ili Zieglera), koji u svojoj osnovi također polazi od Schützove zbirke veduta.

Zanimljiv primjer slikarstva veduta na porculanu u napuljskoj manufakturi predstavlja zdjela s poklopcem (inv.br. MUO 8093), koja je u zbirku keramike Muzeja došla iz ostavštine hrvatske slikarice Naste Rojc /sl. 9 a, b, c/. Zdjela je blago trbušasta, na niskoj okrugloj bazi i s dvije snopaste ručke koje izlaze iz reljefnih ljudskih glava. Prihvat poklopca izveden je u obliku zeca s pozlaćenim točkicama. Kao i servis s vedutama, i ova je zdjela minimalistički ukrašena pozlaćenim linijama i stručcima cvijeća. Na poklopcu su tri, a na samoj zdjeli dvije vedute u ovalnim okvirima i s natpisima – pojašnjenjima. Na poklopcu, uz vedute, stoji: »Isola d'Ischia«, »Lago del Fusaro«, »Palazzo di s. Anna a Posillipo«. Vedute na zdjeli imaju svoje naslove odozdo na bazi: »Veduta delle Crocelle al Fiatomone« i »Veduta del Castello del'Ovo«.

Pišući o napuljskoj manufakturi, Giuseppe Morazzoni donosi i podatke o izradi dvjestotinjak komada tzv. »Servizio dell'Oca«¹², ukrašenog vedutama palača, spomenika, crkava i živopisnih zakutaka »di Napoli e dei dintorni: Baia, Pozzuoli, Posillipo, Capri, Portici, (...) la costa Sorrentina, Amalfitana, Salernitana, e (...) in Calabria, in Sicilia, (...), Abruzzi«¹³. Na oslikavanju servisa radili su najbolji slikari manufakture: Giacomo Milani, Antonio Cioffi, Michele de Simone, Salvatore Schiano, Raffaele Morgesi. U kratkoj ocjeni djela ovih slikara Morazzoni spominje jak utjecaj Philippa Hackerta, u to doba dvorskog slikara Ferdinanda IV., ali i utjecaj škole »arhitektonskog crteža« Gasperea i Luigi Vanvitellija.¹⁴ U podrobnijoj analizi svakako bi trebalo odrediti da li je riječ samo o utjecajima ili i o »posuđivanju« rješenja spomenutih autora, no to neka ostane predmetom nekog budućeg istraživanja.

U svakom slučaju, predlošci za oslikavanje ovoga servisa sačuvani su u manufakturi i korišteni i kasnije. Naime, servis »Dell'Oca«, izveden za potrebe burbonskog dvora, već je nakon nekoliko godina uporabe bitno oštećen, a neki su dijelovi razbijeni. Manufaktura stoga sve do 1795. »dopunjuje« servis novim komadima, uvijek ukrašenima vedutama Napulja i Campanije.¹⁵ Korišten na svečanim objedima napuljskog dvora, priređivanima u čast važnih gostiju, diplomata i »Nobiltà Estera«, servis se sa svojim vedutama pred

očima stranih gostiju zasigurno javlja i kao »una singolare enciclopedia delle bellezze di una terra felice«.¹⁶

Na napuljskoj izložbi »Vedute di Napoli e della Campania« (1999.) prvi je put izložen kompletan servis »Dell'Oca« (svih 347 komada). Među izloščima bili su i tanjuri s nekima od motiva koji se nalaze i na zdjeli iz Muzeja za umjetnost i obrt: Castello dell'Ovo, Il Fusaro (Lago del Fusaro), Palazzo della Regina Giovanna a Posillipo (na zdjeli »Palazzo di s. Anna a Posillipo«) /sl. 10 a, b, c/. Na temelju tih otkrića može se zaključiti da je i naša zdjela oslikavana prema predloščima za servis »Dell'Oca«. Nedvojbeno je da ona ne pripada ovom velikom servisu, ali potvrđuje činjenicu da predlošci s vedutama južne Italije u napuljskoj manufakturi nisu bili rezervirani samo za raskošni kraljevski servis, nego i za skromnije pojedinačne komade posuđa. Na pitanje koje još treba odgovoriti je u koje vrijeme smjestiti nastanak naše zdjele? Kombiniranje elemenata rokoko (oble linije, prihvat) i klasicizma (ručke, glavni i prateći slikani ukrasi), kao i oznaka manufakture – modro N s krunom iznad, ukazuje na vrijeme oko 1790. godine, kad je najveći dio servisa »Dell'Oca« već bio završen.

Izvor za slikanje veduta na porculanu su i mnogobrojni ilustrirani putopisi koji nastaju u drugoj polovici 18. i početkom 19. stoljeća. Oni svoje korijene imaju u 17. stoljeću, prije svega u topografijama Matthäusa Meriana st.¹⁷

Poznat je putopis diplomata i Napoleonova »ratnog crtača« D. Vivant Denona »Voyage dans le haute et basse Egypte pendant les campagnes du général Bonaparte«, koji nastaje tijekom Napoleonova pohoda u Egipat 1798-1799., a objavljen je u Parizu 1802. Manufaktura u Sèvresu odmah nabavlja taj ilustrirani pu-

¹² Danas u napuljskome Museo di Capodimonte.

¹³ G. Morazzoni, *La Porcellane Italiane*, Milano, 1960., str. 120.

¹⁴ G. Morazzoni, 1960., str. 121.

¹⁵ Dopunjavanje, tj. nadomještanje razbijenih dijelova velikih servisa uobičajena je pojava. Osim manufakture koja je proizvela "prvo izdanje" servisa, često se angažiraju i druge manufakture. Tako npr. dopune tzv. »gotičkoga« servisa ruskoga cara Nikolaja I. izvodi, osim Carske manufakture u St. Petersburgu, i manufaktura braće Kornilov. Vidi u: T. Kudrjavcova, *Das weisse Gold Des Zaren*, St. Petersburg 2000., str. 46

¹⁶ Vidi katalog izložbe »Vedute di Napoli e della Campania«, Napulj, 1999.

¹⁷ A. Flaker, 1999., str. 15.

¹⁸ Fotografija servisa i tumačenje motiva u: P. Verlet – S. Grandjean – M. Brunet, 1953., kat. 108.

topis koji zatim rabi kao predložak za raskošne »Cabaret Égyptien« i »Service Égyptien« iz 1810. godine, koji se danas čuvaju u Louvreu.¹⁸

Nama je, međutim, zanimljiviji jedan od najranijih ilustriranih putopisa 18. stoljeća – »Voyage pittoresque ou description des Royaume de Naples et de Sicile« Roberta de Saint-Nona (1727-1791.) objavljen u 6 svezaka između 1781. i 1786. godine u Parizu. U tome se putopisu detaljno opisuje putovanje jugom Italije, autor se zadržava na opisima krajolika i značajnih spomenika svih epoha, od starog Rima do baroka. Uz šest zemljopisnih karata tekst prate i crteži pejzaža i pojedinih spomenika (284 table i 125 ilustracija uz tekst). Uz Saint-Nona na ilustracijama rade i poznati francuski umjetnici toga doba: Choffard, Cochin, Desmoulin, Duplessis-Bertaux, Fragonard, Houel.

Razmotrimo kakvu je ulogu u slikarskim odjelima manufakture porculana odigrao spomenuti Saint-Nonov putopis.

U posljednjoj četvrtini 18. stoljeća u napuljskoj se manufakturi porculana odvijaju velike promjene. Godine 1779. na mjesto intendanta i ravnatelja manufakture dolazi Domenico Venuti, homo universalis svojega doba, arheolog-amater, pjesnik, prijatelj Goethea i Tischbeina, Kniepa, Philippa Hackerta i Angelike Kauffmann, osnivač Accademije del Nudo¹⁹, ali, kako će se ubrzo pokazati, i uspješan rukovoditelj napuljske manufakture. Po njegovu dolasku u manufakturi se napušta oblikovanje predmeta u duhu rokokoja, a kao oduševljeni pristaša novog povratka antici, Venuti 1781. godine za tzv. »Herculaneum servis« nabavlja i prve grafičke listove – predloške s motivima antičkih spomenika (npr. »Le pitture antiche d'Ercolano«)²⁰. Između 1785. i 1787. nabavlja novu seriju veduta Napuljskog kraljevstva, uključujući i sliku erupcije Vezu-

va. Godine 1787. Venuti i sam izdaje »Interpretation des peintures dessinées sur une service de table travaillé d'après la bosse dans la Royal Fabrique de Porcellaine, par ordre de Sa Majesté le Roi Des Deux Siciles« sa 179 gravura.

Vrlo se lako stoga može pretpostaviti da odmah nakon izlaska iz tiska u kolekciju predložaka napuljske manufakture stiže i »Voyage pittoresque...« Roberta de Saint-Nona, još jednog Venutijeva bliskog prijatelja i istomišljenika.²¹

Kao jedna od ranijih akvizicija²² u Muzeju za umjetnost i obrt pojavljuje se servis (inv. br. MUO 1609-1622), signiran crvenom oznakom napuljske manufakture porculana FRF (Fabbrica Real Ferdinanda) s krunom iznad /sl. 11/. Servis se sastoji od vrča za kavu, šećernice, šest šalica i šest tanjurića. Još uvijek blago zaobljeni, trbušasti oblici ukazuju na jaku rokoko tradiciju u oblikovanju, ali uglate ručke šalica, lavlje šape kao nožice vrča za kavu i maskeron ispod njegova lijeva govore o sigurnom prodroru klasicizma u odjel oblikovanja napuljske manufakture. Bijeli porculan diskretno je ukrašen pozlaćenim motivom vinove loze, a u ovalnim poljima, uokvirenima jednostavnim lisnatim vijencima, nalaze se vedute antičke Magna Graeciae s odgovarajućim natpisima na talijanskom jeziku.

U Knjižnici i grafičkoj zbirci Österreichisches Museum für angewandte Kunst čuva se danas dio arhiva bečke manufakture porculana, njezina tzv. »umjetnička ostavština«. Osim slikanih predložaka, čuvaju se tu i knjige iz posjeda manufakture, danas u sastavu muzejske »Barockbibliothek«. Uvidom u ostavštinu manufakture u kojoj su i svesci Saint-Nonova »Voyage pittoresque...«²³ (nabavljeni već 1792.²⁴), nije bilo teško utvrditi da je kao predložak u ukrašavanju napuljskoga servisa iz zbirke MUO poslužio upravo Saint-Nonov »Voyage pittoresque...«.

Za spomenuti servis iz zbirke keramike Muzeja za umjetnost i obrt odabrane su vedute iz svih šest svezaka »Voyage pittoresque«. Francuski natpisi koji prate gravure u knjigama, na ovome su servisu vjerno prevedeni na talijanski i napisani uz vedutu (na vrču za kavu i na šećernici), na unutarnoj strani (na šalicama) ili na naličju (na tanjurićima). Npr. na vrču za kavu je »Veduta di Tempio d'Iside in Pompei, come eziste presentamente« /sl. 12/, koja u knjizi ima naziv »Vue du Temple d'Isis a Pompeii, dans l'état ou il est actuellement« /sl. 13/ uz napomenu o autoru »Desiné par Després, Architecte et Pension.re du Roi a Rome, en 1779.«²⁵. Na tanjuriću MUO 1618 je »Porta di Pompei« /sl. 14/

¹⁹ Po Venutijevu dolasku, Accademiu del Nudo pohađat će i slikari manufakture.

²⁰ A. Lane, *Italian Porcelain*, London 1954., str. 59-62.

²¹ O Venutiju vidi u: Morazzoni, 1960., str.115-116 i A. Lane, 1954., str. 59.

²² Servis je bio u posjedu obitelji pl. Gvozdanović, zatim ulazi u zbirku Frank, koju MUO otkupljuje 5. veljače 1906.

²³ Inv. broj E III 24.

²⁴ Kao slikani predložak Saint-Nonov se putopis prvi put koristi za dejeuner datiran između 1799. i 1802., reproduciran u: W. Mrazek – W. Neuwirth, 1970, sl..87, kat. 625 i W. Neuwirth, *Das fVorlagenwerk« der Wiener Porzellanmanufaktur, Alte und moderne Kunst 1981 str. 5.*

²⁵ Iz ove je napomene jasno da Saint-Non za svoje kapitalno djelo odabire i ranije izvedene južnotalijanske vedute priznatih umjetnika i spretno ih uklapa u svoj program ilustracija

odnosno »Porte de Pompeii« /sl. 15/ kojom u drugom svesku započinje poglavlje »Antiquités de Pompeii«. Šalicu MUO 1621 ukrašava »Veduta del Tempio di Venera presso Baja« /sl. 16/ koja u putopisu ipak ima nešto opširniji naziv: »Vuë du Temple de Venus, S.itue sur le bord de la Mer dans le Golphe de Baijes pres de Pouzzolo« /sl. 17/.

Crno-bijeli predlošci na porculanu se boje. Dominiraju svjetlije nijanse smeđe (za građevine) i zelene (za vegetaciju). Koristi se atmosferska perspektiva – udaljene građevine i planine u sivo-modrim su nijansama. Odabirom svijetlih boja i izbjegavanjem kontrasta svijetlo-tamno, prisutnoga na gotovo svim originalnim ilustracijama, postignut je na slikama na porculanu mirni, idilični ugođaj. Dramatično oblačno nebo gravura zamjenjuje na porculanu mirno svijetloplavo nebo s pokojim ružičastim i bijelim oblačićem. U kolorističkim odnosima jedinu iznimku donekle predstavlja šećernica na kojoj je s jedne strane prikazana erupcija Vezuva. S predloška se, radi veće čitljivosti, izostavljaju tek neki likovi i složenije figuralne grupe.

Obzirom na vrijeme objavljivanja posljednjeg sveska otkrivenog predloška (1786.), te analizom oblika, datiranje servisa se može pomaknuti na sam kraj osamdesetih godina 18. stoljeća.²⁶

Po kvaliteti materijala i pozlate, te po iznimno vještoj izvedbi slikanih ukrasa servis se može označiti kao vrhunski proizvod napuljske manufakture i upravo stoga je jedan njegov dio uvršten u stalni postav Muzeja za umjetnost i obrt.

Tumačenje slikarstva veduta na porculanu na reprezentativnim primjerima iz zbirke keramike Muzeja za umjetnost i obrt imalo je za cilj pokazati raznovrsnost pristupa ovoj temi u nekoliko najznačajnijih europskih manufaktura. Zajedničko svim manufakturama je nastojanje da produkcija odgovori, prilagodi se zahtjevima vremena. Prilagodba slikanih motiva malom formatu porculanskog posuda također je jednaka – bitno je prikazati glavni, tipični motiv, a sva odstupanja u pojedinostima uzrokovana su upravo težnjom za lakšom čitljivošću osnovnoga motiva.

Literatura:

- Cassidy-Geiger, Maureen, *Graphic Sources for Meissen Porcelain: Origins of the Print Collection in the Meissen Archives*, Metropolitan Museum Journal 31, 1996
- Ducret, Siegfried, *Vorbilder für Porzellanmalereien*, *Keramos*, 44, 1969.
- Flaker, Aleksandar, *Književne vedute*, Zagreb, 1999.
- Lane, Arthur, *Italian Porcelain*, London, 1954.
- Morazzoni, Giuseppe, *La Porcellane Italiane*, Milano, 1960.
- Mrazek, Wilhelm – Neuwirth, Waltraud, *Wiener Porzellan 1718 - 1864*, Wien, 1970.
- Mrazek, Wilhelm, *Das Wiener Porzellan der Biedermeierzeit*, u: *Bürgersinn und Aufbegehren: Biedermeierzeit und Vormärz in Wien 1815 - 1848*, katalog izložbe, Wien, 1987.
- Neuwirth, Waltraud, *Das fVorlagenwerk« der Wiener Porzellanmanufaktur*, *Alte und moderne Kunst*, 1981.
- Rückert, Rainer, *Meissener Porzellan*, München, 1966.
- Spiegl, Walter, Kothgasser, Mohn und die Wiener Porzellanmanufaktur, *Weltkunst*, 6-8, 1983.
- Thieme-Becker, *Allgemeines Lexikon der bildende Künstler*, sv. 29/30, 33/34, Leipzig, 1999.
- »Vedute di Napoli e della Campania«, katalog izložbe, Napulj, 1999.
- Verlet, Pierre – Grandjean, Serge – Brunet, Marcelle, *Sèvres*, Paris, 1953.

Gore desno:

1. Bernardo Belotto, *fIDresden s desne obale ispod Augustova mosta*«, 1747., *Gemäldegalerie, Dresden*

Sredina:

2. Šalica (dio servisa), *Manufaktura porculana Meissen*, poč. 19. st., *porculan, slikani ukras, pozlata*, MUO 24344/4

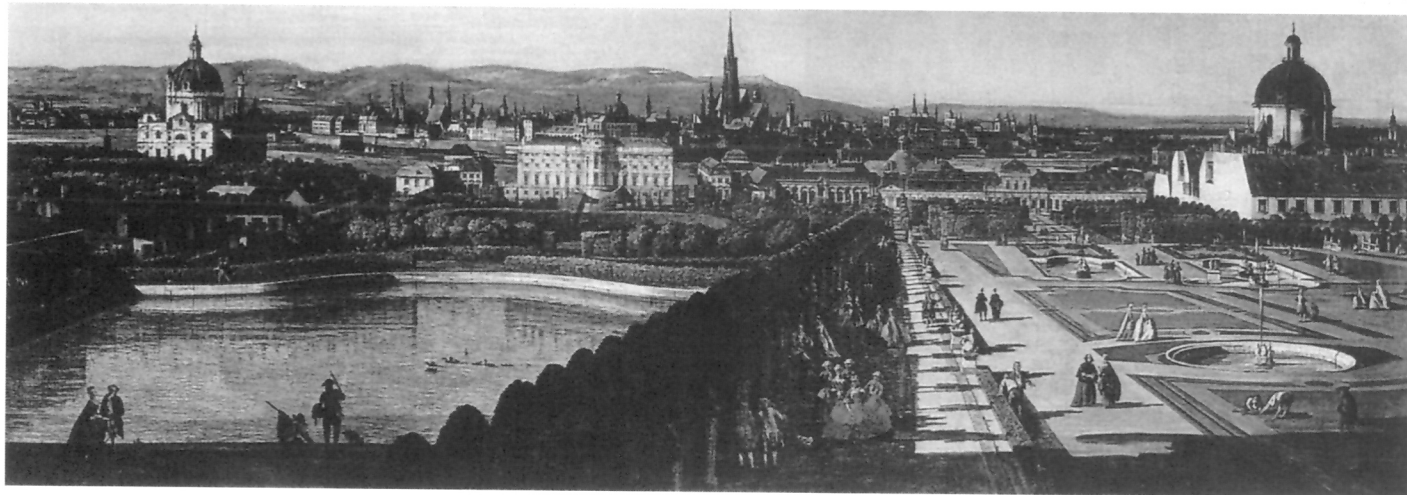
4. Šalica, *Manufaktura porculana Beč, oko 1810.*, *porculan, pozlata, slikani ukras*, MUO 15115/1

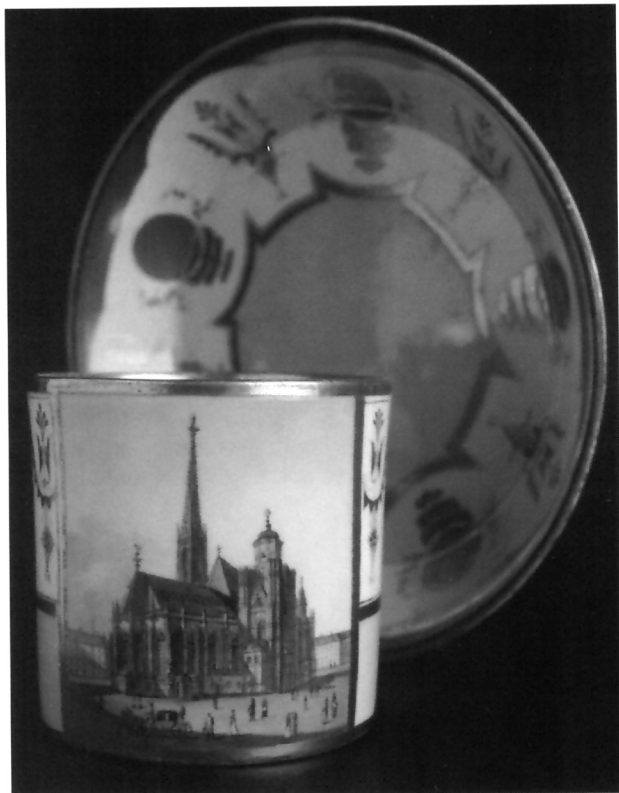
Dolje desno:

3. Bernardo Belotto, *fIPogled na Beč s Belvederea*«, 1759-1760., *Kunsthistorisches Museum, Beč*

Foto: S. Budek – 2, 4, 5, 6, 7, 9a, b, c, 11, 12, 14, 16

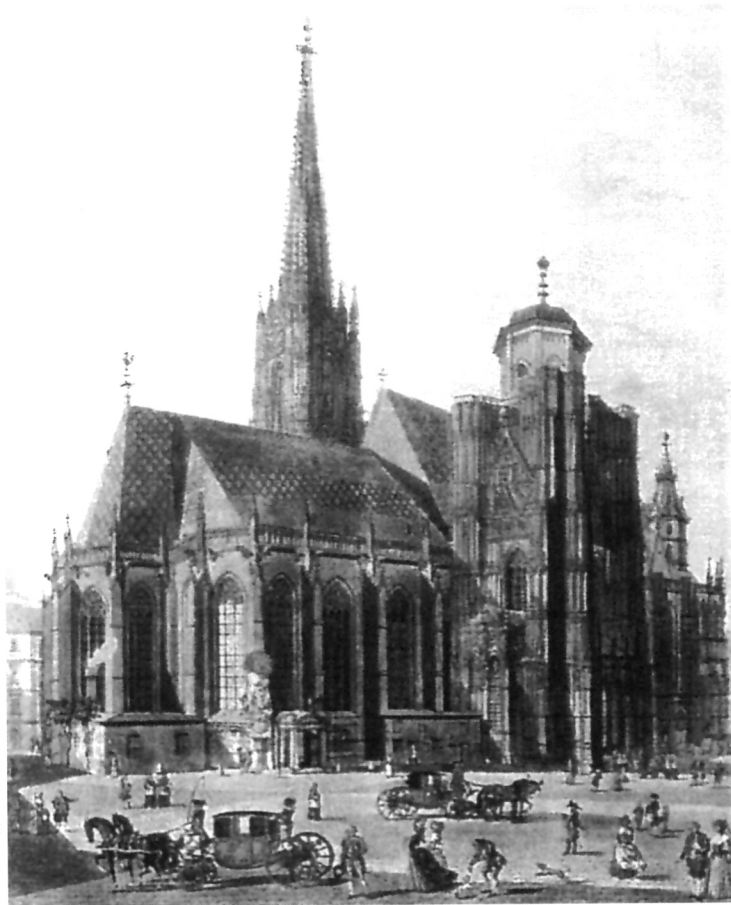
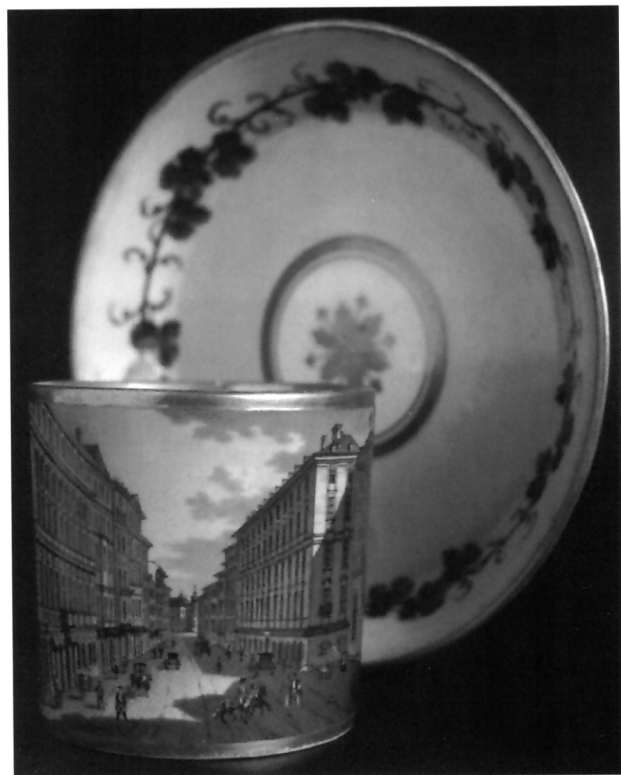
²⁶ Dosad datiran oko 1785. godine.

5. Šalica, Manufaktura porculana Beč, oko 1808., porculan, pozlata, slikani ukras, MUO 20172/1

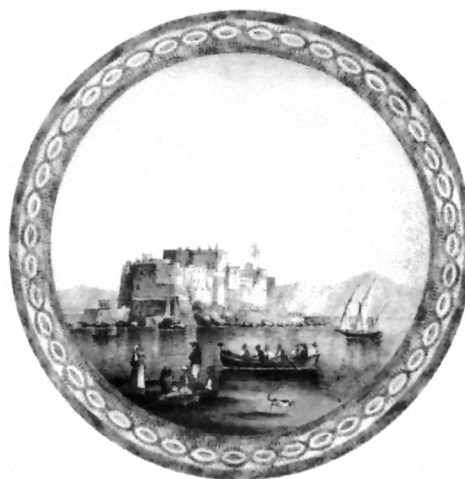
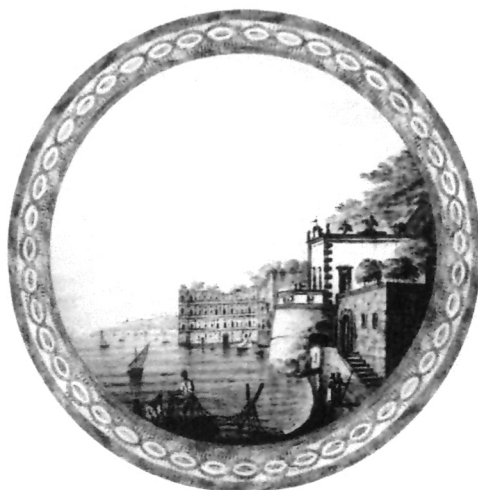
7. Šalica, Manufaktura porculana Beč, oko 1812., porculan, pozlata, slikani ukras, MUO 20173/1

6. Carl Schütz, flDie Metropolitänkirche zum Heil. Stephan in Wien« iz: flSammlung von Aussichten der Residenzstadt Wien von ihren Vorstädten und einigen umliegenden Oerten«, 1795.

8. Carl Schütz, flAnsicht des Kohlmarkts«, 1786., objavljen u: flSammlung von Aussichten der Residenzstadt Wien von ihren Vorstädten und einigen umliegenden Oerten«, 1795.

9 a, b, c. Zdjela s poklopcem, Manufaktura porculana Napulj, oko 1790., porculan, pozlata, slikani ukras, MUO 8093

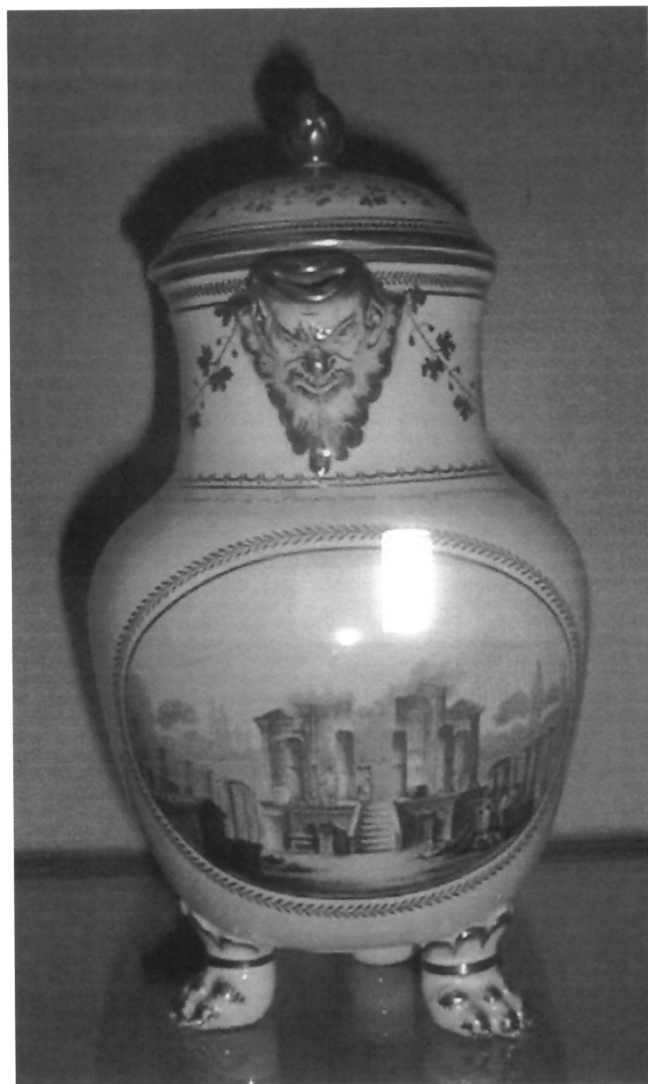
10 a, b, c. Tanjuri (dio servisa Dell'Oca), Manufaktura porculana Napulj, 1792-1795., porculan, pozlata, slikani ukras, Museo di Capodimonte, Napulj (tanjur c na str. 149, gore lijevo)

11. Servis za kavu, Manufaktura porculana Napulj, 1788-1789., porculan, pozlata, slikani ukras, MUO 1609-1622

12. Vrč za kavu (dio servisa), Manufaktura porculana Napulj, 1788-1789., porculan, pozlata, slikani ukras, MUO 1609

13. Louis-Jean Després, flVue du Temple d'Isis à Pompeii, dans l'état où il est actuellement«, u: Robert de Saint-Non, flVoyage pittoresque ou description des Rayaume de Naples et de Sicile«, 1781-1786.

14. Tanjurić (dio servisa), Manufaktura porculana Napulj, 1788-1789., porculan, pozlata, slikani ukras, MUO 1618

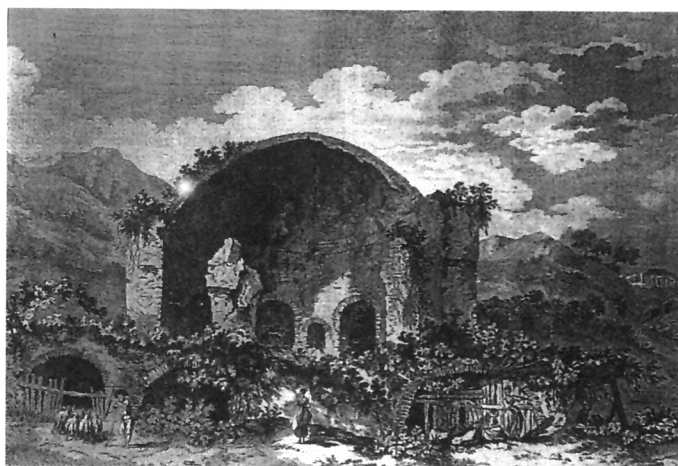

15. flPorte de Pompeii«, u: Robert de Saint-Non, flVoyage pittoresque ou description des Royaume de Naples et de Sicile«, 1781-1786.

16. Šalica (dio servisa), Manufaktura porculana Napulj, 1788-1789., porculan, pozlata, slikani ukras, MUO 1621

17. flVuë du Temple de Venus, S.itue sur le bord de la Mer dans le Golphe de Baijes près de Pouzzolo«, u: Robert de Saint-Non, flVoyage pittoresque ou description des Royaume de Naples et de Sicile«, 1781-1786.

Marina Bagarić
Vedutte Painted on Porcelain – from the Collection of
the Museum of Arts and Crafts in Zagreb

Soon after the appearance of the vedutte as an independent genre in »monumental painting« of the 18th century, cityscapes become a part of the repertoire of painting departments of the European porcelain manufactures. The best among porcelain manufacture painters painted all kinds of vistas: view of entire cities, of city parts, individual monuments, archeological sites. They used as models the works by the best veduttisti of the time: Canaletto, Belotto, Thiele, and Pannini, engravings of less known artists, and, finally, at the end of the 18th and the beginning of the 19th century, then very popular illustrated travelogues. Porcelain items bearing vedutte would become a part of commercial souvenir offering of a city, marked as an obligatory stop in the itineraries of the 18th and the 19th century.